Empowered lives.
Resilient nations

EXECUTIVE SUMMARY

Sub-regional Human Development Report 2016

"Risk-Proofing the Western Balkans: Empowering People to Prevent Disasters"

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Raporti ndër-rajonal i Zhvillimit Njerëzor 2016

"Mbrojtja e Qëndrueshme e Ballkanit Perëndimor nga Rreziku: Fuqizimi i njerëzve në parandalimin e fatkeqësive"

Përmbledhje Ekzekutive

Nëse zhvillimi "i pa menduar mire" nuk zëvendësohet me një programim te bazuar në informimin për rreziqet dhe ne njohuri te gjera lidhur me ndryshimet klimatike, atëherë ekspozimi dhe cënueshmëria në rritje si dhe ndryshimet klimatike kane gjasa të shkaktojnë fatkeqësi më të shpeshta, më të rënda dhe më komplekse në të ardhmen. Vendet e Ballkanit Perëndimor nuk mund ta përballojnë një të ardhme të tillë.

Ky Raport rajonal i Zhvillimit Njerëzor argumenton integrimin e rreziqeve dhe strategjive në mënyrë që të zvogëlohen rreziqet nga fatkeqësitë duke përfshirë edhe rolin që luajnë njerëzit, qoftë si viktima apo të mbijetuar të fatkeqësive ashtu edhe si agjente të ndryshimit, në kuadër të ndërhyrjeve për zhvillim. Kjo qasje proaktive mund të kuptohet si zvogëlim i rrezikut *për* njerëzit dhe *nga* njerëzit. Implikimet e një ndryshimi të tillë janë të një rëndësie madhore për vendet e Ballkanit Perëndimor, kur kemi parasysh se sa këto vende janë të ekspozuara ndaj rreziqeve të natyrës por edhe ndaj atyre të shkaktuara nga aktivitetet njerëzore dhe duke marrë në konsideratë gatishmërinë e tyre për të ngritur potencialin njerëzor brenda shoqërive të tyre. Kjo do t'i ndihmonte këto vende në mbrojtjen e investimeve aktuale dhe të ardhshme, ruajtjen e njerëzve dhe mjeteve të tyre të jetesës dhe fuqizimin e njerëzve në mënyrë që ata të jenë të afte të kontribuojnë në reduktimin e rrezikut.

Zbatimi i kësaj qasjeje nuk është i vështirë, por ajo kërkon përkushtime dhe njohuri të reja, planifikim të bazuar në fakte, mekanizma të rinj inovativ dhe përfshirje të njerëzve gjatë gjithë procesit. Për më tepër, ajo kërkon njohuri lidhur me çfarë janë rreziqet, ku ndodhin ato, si evoluojnë ato me kalimin e kohës dhe si ndikojnë ato në dobësitë dhe kapacitetet e njerëzve. Një qasje e tillë do të bënte që edhe ndryshimi klimatik të trajtohej si një pjesë e ekuacionit pra si një element shtesë i pasigurisë për të ardhmen. Në thelb, ky transformim kërkon një angazhim për një zhvillim që është i bazuar në informimin mbi rreziqet si edhe në njohuri më të gjera dhe fleksibilitet më të madh se zakonisht.

Executive Summary

Unless 'blind' development is replaced by risk-informed and climate-smart programming, then increased exposure, growing vulnerability and climate change are likely to trigger more frequent, severe and complex disasters in the future. The Western Balkans countries cannot afford such a future.

This sub-regional Human Development Report makes the case for the integration of risks and strategies to reduce disaster risks by incorporating the role that people play, both as victims/survivors of disasters and as agents of change, within development interventions. This proactive approach can be summarised as reducing risks *for* people and *by* people. The implications of such a paradigm shift are paramount for the countries of the Western Balkans, prone as they are to natural and human-made hazards and given their willingness to build on the human potential within their societies. It would help countries safeguard existing and future investments, protect lives and livelihoods and empower people so that they are able to contribute to risk reduction.

This approach is not difficult to implement, but it requires new commitments, new knowledge, evidence based planning, new innovative mechanisms and the involvement of people throughout the process. It requires knowing *what* the hazards and risks are, *where* they occur, *how* they evolve over time and *how* they affect the vulnerabilities and capacities of people. Such an approach would also bring climate change into the equation as an additional layer of uncertainty about the future. In essence, this transformation requires a commitment to risk-informed development based on greater knowledge and flexibility than is usually the case.

The following findings are an overview of the key messages, facts and recommendations that appear in this sub-regional Human Development Report.

Gjetjet ne vazhdim janë një përmbledhje e mesazheve, fakteve dhe rekomandimeve kryesore të paraqitura në Raportin Ndër-Rajonal për Zhvillim Njerëzor.

Mesazhet kryesore

- Njerëzit duhet të vendosen në qendër të zvogëlimit të rrezikut nga fatkeqësitë. Komunitetet në rrezik si dhe ato të prekura mund të bëhen agjente të ndryshimit, dhe nuk duhet të shihen vetëm si viktima të mundshme apo të mbijetuar nga fatkeqësitë. Nëse njerëzit fuqizohen, veçanërisht duke investuar për rritjen e aftësive te tyre, ka të ngjarë të zvogëlohet ekspozimi i tyre ndaj rrezikut. Për shembull, ata mund të marrin vendime më të mira në lidhje me vendin ku dhe mënyrën sesi do të ndërtojnë shtëpitë e tyre dhe si do të përdorin burimet natyrore.

- Një planifikim dhe aksion më i gjerë lidhur me zhvillimin duhet të integrojë zvogëlimin e rrezikut nga fatkeqësitë. Në qoftë se zhvillimi nuk është i bazuar në informimin për rreziqet, një zhvillim i tillë nuk do të jetë i qëndrueshëm. Të gjitha institucionet qeveritare dhe organizatat zhvillimore që i mbështesin ato, duhet të integrojnë skenarë and planifikimet lidhur me ndryshimet klimatike dhe fatkeqësitë ne të gjitha programet dhe veprimet e tyre.

- Në rastet kur ndodh fatkeqësia, ndikimi duhet të vlerësohet nga pikëpamja e zhvillimit njerëzor. Fatkeqësitë rezultojnë në humbje të jetëve, mjeteve të jetesës, Prodhimit te Brendshem Bruto (PBB) dhe infrastrukturës, por edhe në humbje me afatgjatë të potencialit njerëzor, madhësia e te cilit nuk përcaktohet dot kaq lehtë. Kur shkollat e fëmijëve apo qendrat e kujdesit ditor shkatërrohen nga vërshimet, ose kur gratë duhet të kujdesen për të prekurit nga përmbytjet dhe nuk janë në gjendje të nxjerrin të ardhura, e gjithë kjo shkakton kosto për komunitetet dhe vendet, e këto duhet të llogariten dhe të mbulohen.

Hyrje

Ballkani perëndimor ka një sipërfaqe prej 275, 244 km2 dhe një popullsi mbi 25 milion banore. Duke marre ne konsiderate parashikimet e ndryshimeve klimatike ne

Key messages

- People must be placed at the center of disaster risk reduction. At-risk and affected communities can become agents of change, and must not be perceived only as potential victims or survivors of disasters. If people are empowered especially through investments in their capacities, they are likely to reduce their exposure to risks. For example, they can make better decisions about where and how their homes are constructed and about the use of natural resources.

- Broader development planning and action must integrate disaster risk reduction. If development isn't risk-informed, it won't be sustainable. All government agencies and development organizations that support them, must integrate climate change and disaster-related scenarios and planning into all their programmes and actions.

- When disaster does strike, the impact should be assessed through human development lens. Disasters result in loss of life, livelihoods, GDP, and infrastructure, but there is also longer-term loss of human potential, which is less easily quantified. When children's schools or day care centres are washed away, or when women must care for those affected by the floods and are unable to earn income, there are costs for communities and countries which must be counted and provided for.

Introduction

The Western Balkans covers 275, 244 square kilometers with a total population of over 25 million people. Given the climate change projections for the region, over the next eighty-five years the Western Balkans can expect an increase in the frequency, unpredictability and intensity of flooding, drought, heat waves and wildfires. These disasters will have an adverse effect on the GDP of each country and on multiple sectors, most notably agriculture and forestry, and more importantly the lives and livelihoods of people. Increased aridity and widespread wildfires will result in the loss of vegetation, while periods of prolonged rainfall, intense rainfall events and snowmelt will in-

rajon, gjate tetëdhjetë e pesë viteve te ardhshëm Ballkani perëndimor pret një rritje te frekuencave, paparashikueshmërise dhe intensitetit te përmbytjeve, thatësirës, valëve te të nxehtit dhe zjarreve. Këto fatkeqësi do të kenë një efekt negativ mbi PBB-në e secilit vend dhe ne sektorë te ndyshem, po më shume mbi bujqësinë dhe pyjet, dhe efektin me te madh do e kenë mbi jetën e njerëzve dhe mjeteve te jetesës. Thatësira ne rritje dhe zjarret e përhapura do të rezultojnë ne humbjen e bimësisë, ndërsa periudhat e zgjatura të reshjeve dhe shkrirja e dëborës do te rrisin frekuencën e rrëshqitjeve masive, shkarjeve të dheut dhe rrjedhjes se mbeturinave. Rreziqet e sipërpërmendura vënë njerëzit dhe asetet në rrezik dhe pengojnë zhvillimin e individëve, familjeve, komuniteteve dhe kombeve duke dëmtuar shumicën e sektorëve te ekonomisë.

Ideja e Raportit te Zhvillimit Njerëzor ndër rajonal për Ballkanin perëndimor është nxitur nga efekti shkatërrimtar i përmbytjeve të periudhës 2009-2014 dhe është projektuar për të vlerësuar impaktin e rreziqeve natyrore dhe rrezikut të fatkeqësive nëpërmjet perspektives së zhvillimit njerëzor.

Rreziqet Natyrore nga Fatkeqësitë

Tërmetet

Rajoni i Ballkanit Perëndimor është i ekspozuar ndaj rreziqeve sizmike të grumbulluar rreth vijave te thyerjes. Mesatarisht, të paktën një here në tre vjet bie një tërmet

crease the frequency of massive mudslides, rockslides and debris flows. Hazards place people and assets at risk and hamper the development of individuals, households, communities and nations by damaging most sectors of the economy.

The idea of this sub-regional Human Development Report (SHDR) for the Western Balkans was spurred by the devastating impact of flooding in the region from 2009 to 2014 and is designed to evaluate the impact of natural hazards and disaster risk through the perspective of a human development lens.

Natural hazards and Disaster Risks

Earthquakes

The Western Balkans region is exposed to seismic hazards clustered around fault lines. On average, at least one earthquake strikes every three years at VII intensity on the Medvedev–Sponheuer–Karnik (MSK) scale, 13 at VIII intensity every fifteen years and at XI intensity or higher every sixty years.

Floods

Floods are the most challenging and recurring natural hazard in the Western Balkans region and flooding occurs in almost all river basins in the region. While predictable floods play a positive role for the livelihoods of farmers, unpredictable and severe flooding puts their crops, health and livelihood at risk.

Tabela 1. Ekspozimi ndaj tërmeteve në Ballkanin perëndimor
Table 1. Earthquake exposure in the Western Balkans

Vendi/ Territori	PBB	Popullsia	PBB Ekspozimi ndaj tërmeteve	Popullata; Ekspozimi ndaj tërmeteve	Raporti i Popullsisë	Raporti i GDP	
Shqipëri	11.930.000	2.857.000	11.825.341	2.847.572	99%	100%	Albania
Bosnje Hercegovina	16.850.000	3.846.000	2.652.397	985.245	16%	26%	Bosnia and Herzegovina
Kroacia	59.640.000	4.418.000	35.06.992	2.850.052	59%	65%	Croatia
IRJ Maqedoni	9.339.000	2.102.000	8.120.330	2.100.949	87%	100%	FYROM
Mali i Zi	4.115.000	620.078	3.613.701	486.141	88%	78%	Montenegro
Serbi	39.370.000	7.291.000	10.660.874	1.737.445	27%	24%	Serbia
Kosovë	5.830.000	1.776.00	5.666.664	1.775.645	97%	100%	Kosovo
	GDP	Population	Earthquake GDP Exposure	Earthquake Population Exposure	Population Ratio	GDP Ratio	Country / Territory

Tabela 2. Ekspozimi ndaj përmbytjeve ne Ballkanin perëndimor
Table 2. Flood exposure in the Western Balkans

Vendi/ Territori	PBB	Popullsia	PBB Ekspozimi ndaj përmbyteve	Popullata; Ekspozimi ndaj përmbyteve	Raporti i Popullsisë	Raporti i GDP	
Shqipëri	11.930.000	2.857.000	1.901.247	392.200	16%	14%	**Albania**
Bosnje Hercegovina	16.850.000	3.846.000	4.956.804	414.066	29%	11%	**Bosnia and Herzegovina**
Kroacia	59.640.000	4.418.000	18.245.923	1.127.981	31%	26%	**Croatia**
IRJ Maqedoni	9.339.000	2.102.000	2.241.803	136.738	24%	7%	**FYROM**
Mali i Zi	4.115.000	620.078	818.941	40.987	20%	7%	**Montenegro**
Serbi	39.370.000	7.291.000	16.559.745	2.515.715	42%	35%	**Serbia**
Kosovë	5.830.000	1.776.00	503.006	81.067	9%	5%	**Kosovo**
	GDP	Population	Flood GDP Exposure	Flood Population Exposure	Population Ratio	GDP Ratio	Country / Territory

me intensitet VII ne shkallen Medvedev–Sponheuer–Karnik (MSK), 13 me intensitet VIII çdo pesëmbëdhjetë vjet ose intensitet më të lartë çdo gjashtëmbdhjetë vjet.

Përmbytjet

Përmbytjet përbejnë rrezikun me sfidues dhe me të përsëritur ne rajonin e Ballkanit perëndimor dhe përmbytjet shfaqen ne pothuajse te gjithë basenet e liqeve ne rajon. Ndërsa përmbytjet e parashikueshme luajnë një rol pozitiv në jetesën e fermerëve, përmbytjet e paparashikueshme dhe të renda rrezikojnë të mbjellat, shëndetin dhe mjetet e jetesës. Ndonëse përmbytjet ndodhin gjate gjithë vitit , ato kryesisht shfaqen ne kodra dhe toka te ulëta gjate pranverës kur ka nivele te larta reshjesh dhe ujera nga shkrirja e dëborës nga malet.

Although floods happen throughout the year, they occur mainly in the hills and low- lands during spring when there are high levels of precipitation and snow-melt from the mountains. Heavy rainfall can also trigger riverine floods during autumn; these are typically shorter in duration but occur suddenly and with high water flows. Furthermore, flash floods are common in mountainous areas and these can sometimes even be triggering mud-flows. Lastly, owing to the structural condition of aging and ill-maintained dams, it is not possible to rule out human-made outburst floods.

Wildfires

Wildfires are often characterized by the extensive

Tabela 3. Kosto njerëzore dhe ekonomike e përmbytjeve në Shqipëri ne periudhën 2000-2015
Table 3. The human and economic cost of floods in Albania 2000-2015

	Vdekje		Njerëzit e prekur		Impakti ne EURO (milionë)		
Vendi	Përpara 2014	2014/ 2015	Përpara 2014	2014/ 2015	Përpara 2014	2014/ 2015	
Shqipëri	Shtator 2002	Shkurt 2015	Shtator 2002	Shkurt 2015	Shtator 2002	Shkurt 2015	**Albania**
	0	**S'ka te dhëna**	**66,884**	**42,000**	**16.1**	**31.5**	
	Sept 2002	Feb 2015	Sept 2002	Feb 2015	Sept 2002	Feb 2015	
	Prior to 2014	2014/ 2015	Prior to 2014	2014/ 2015	Prior to 2014	2014/ 2015	**Country**
	Deaths		**People Affected**		**EUR Impact (millions)**		

Reshjet e dendura mund të shkaktojnë përmbytje të lumenjve gjate vjeshtës; këto zakonisht kane kohëzgjatje te shkurtër por ndodhin papritmas dhe me nivele të mëdha ujërash. Për me tepër, përmbytjet e menjëhershme ndodhin zakonisht ne zonat malore dhe këto mund te shkaktojnë shpesh rrëshqitje balte. Së fundi, për shkak te strukturave të vjetruara dhe mungesës se mirëmbajtjes se digave, nuk është e mundur te mbahen nën kontroll përmbytjet e shkaktuara nga aktiviteti njerzor.

Zjarret

Zjarret shpesh karakterizohen nga madhësi te konsiderueshme, shpejtësia me te cilën përhapen, potenciali për të ndryshuar drejtimin papritmas dhe aftësia për te kapercyar rrugë, lumenj dhe pengesat e zjarrit. Përveç rrezikimit të jetës dhe shëndetit të njerëzve, zjarret dëmtojnë bujqësinë, pyjet dhe turizmin. Zjarret kane gjithashtu një impakt të ndjeshëm ekonomik dhe social te komunitetet e ekspozuara ndaj tyre. Së fundi, po jo për nga rëndësia zjarret kane një impakt të papërcaktuar ekologjik, që përfshin degradimin e pyjeve, erozionin e tokës dhe humbjen e pjellorisë së tokës, zvogëlimin e biodiversitetit dhe lëshimin e gazeve me efektin serë. Zjarret janë më të shpeshta ne sipërfaqet e ulëta dhe zonat kodrinore te rajonit të Ballkanit perëndimor në fund të stinës së pranverës, dhe zakonisht gjatë verës, kur kjo stinë është e ngrohtë dhe e thatë. Zakonisht ato janë rezultat i zjarreve qe përhapen për te djegur bimësinë ne zonat përreth. Zjarret në pyje janë veçanërisht të rëndësishme në një zone ku pyjet janë te dendura.

size, the speed at which they can spread the potential to change direction unexpectedly and the ability to jump gaps such as roads, rivers and firebreaks. Apart from putting people's life and health at risk, wildfires have a detrimental effect on agriculture, forestry and tourism. Wildfires also have a substantial economic and social impact on the exposed communities. Last but not least, wildfires have an unquantified ecological impact, including the degradation of forests, soil erosion and loss of fertility, decline in biodiversity and emission of greenhouse gases. Wildfires are common in the lowlands and hilly regions of the Western Balkans region at the end of spring and during unusually warm and dry summers. Wildfires are typically the result of agricultural fires that spread to combustible vegetation in the surrounding area. Forest fires are particularly important in a region with high forest cover.

The table below presents data for the 2007-2012 period on the distribution of the mapped burned area by land cover type in Albania.

Who is vulnerable and why?

The 2016 sub-regional HDR identifies seven groups of people who are the most vulnerable to disasters in the region. These groups in Albania include: poor people, women, children and the elderly, persons with disabilities, minorities and farmers. The poverty incidence rate remains high in many Western Balkan

Tabela 4. Shpërndarja e sipërfaqes se djegur sipas llojit te mbulimit te tokës në Shqipëri
Table 4. Distribution of burned area (ha) by land cover type in Albania

Mbulimi i tokës	2007		2008		2009		2011		2012		
	Sipërfaqja e djegur (ha)	% e sipërfaqes së përgjithshme	Sipërfaqja e djegur (ha)	% e sipërfaqes së përgjithshme	Sipërfaqja e djegur (ha)	% e sipërfaqes së përgjithshme	Sipërfaqja e djegur (ha)	Sipërfaqja e djegur (ha)	Sipërfaqja e djegur (ha)	% e sipërfaqes së përgjithshme	
Sipërfaqet artificiale	292.30	4.13	13.53	0.007	78.99	1.04	349.98	0.66	45.71	0.08	Artificial Surfaces
Zonat bujqësore	5279.58	0.23	2080.55	10.81	352.02	4.63	4986.21	9.35	984.61	1.82	Agricultural Areas
Pyje/te tjera druri	122311.03	95.60	11389.45	59.15	4790.37	62.97	28203.23	52.91	43794.61	80.91	Forest/other wooded
toka te tjera natyrale	-	-	5765.84	29.95	2309.70	30.36	19742.86	37.03	9305.31	17.19	Other natural Land
Mbulime te tjera te tokës	60.80	0.04	4.96	0.03	75.78	1	26.47	0.05	0.46	0	Other land cover
Total	127943.71	100	19254.33	100	7606.86	100	53308.75	100	54130.7	100	Total
	Area Burned (ha)	% of total	Area Burned (ha)	% of total	Area Burned (ha)	% of total	Area Burned (ha)	% of total	Area Burned (ha)	% of total	Land cover
	2007		2008		2009		2011		2012		

Tabela në vazhdim jep te dhëna për periudhën 2007-2012 lidhur me shpërndarjen në harte te sipërfaqeve te djegura sipas llojit te mbulimit te tokës ne Shqipëri.

Cilat janë grupet e rrezikuara dhe pse?

Raporti Ndër Rajonal i Zhvillimit Njerëzor 2016 identifikon shtatë grupe njerëzish të cilët janë më te rrezikuar nga fatkeqësitë ne rajon. Në Shqipëri këto grupe përfshijnë: te varfrit, gratë, fëmijët, pleqtë, personat me aftësi te kufizuara, minoritetet dhe fermerët. Te dhënat e varfërisë mbeten të larta në shumë prej vendeve të Ballkanit duke variuar nga 11.3% në 29.7% ndërkohë që pabarazia në të ardhura zgjerohet vecanërisht në zonat urbane. Papunësia vazhdon të jetë problem në vendet e Ballkanit, duke variuar (sipas metodologjisë se Organizates Botërore të Punës) nga më e ulta 16.9 % tek meshkujt dhe 15.1% tek femrat në Shqipëri në më të lartën 35.3% në Kosovë[1].

Një nga karakteristikat e roleve gjinore ne rajon e cila ndikon ne mënyrën sesi fatkeqësitë kane efekte te ndryshme mbi gratë dhe burrat, është masa e papaguar e punës riprodhuese. Ne Shqipëri dhe Serbi, për shembull, përpjekjet për te matur vlerën e punës se papaguar tregojnë se gratë performojne dy herë më shumë punë të papaguar sesa burrat. Gratë ne Shqipëri shpenzojnë më shumë se pesë orë në dite si punë e papaguar krahasuar me më pak se një ore punë të papaguar të burrave. Urbanizimi është një fenomen ne rritje ne Ballkanin perëndimor me njerëzit që shkojnë në qytete në kërkim te mundësive me te mira. Kjo çon në përqendrimin e njerëzve dhe pasurisë se tyre brenda hapësirave te caktuara gjeografike. Kjo lëvizje drejt urbanizimit e dyfishuar me popullsinë ne rritje dhe dendësinë e popullsisë dhe e kombinuar me infrastrukturën publike të konsumuar me nivel të ulët mirëmbajtjeje, e cila përfshin transportin, energjinë, sistemin e kullimit dhe të komunikacionit, është bërë një nxitës i rëndësishëm i rrezikut. Qytetet shpesh janë të vendosura në basenet pjellore të lumenjve , ne zona kodrinore dhe afër bregdetit dhe karakterizohen nga një ekspozim i larte ndaj rreziqeve natyrore. Tirana, kryeqyteti i Shqipërisë, për shembull, është i vendosur ne zonën malore me probabilitet të lartë të tërmeteve dhe përmbytjeve.

1 Referenca për Kosovën në kuadër të Rezolutës së Këshillit të Sigurisë 1244 (1999).

countries within a range of 11.3 % to 29.7 % while income disparity, particularly in urban areas, is widening. Unemployment continues to be a problem in many of these countries ranging (according to the International Labour Organisation methodology) from a low of 16.9 % among males and 15.1% among females in Albania to a high of 35.3 % in Kosovo[1].
One of the characteristics of gender roles in the region, that affects the way disasters impact differently men and women, is the extent of unpaid reproductive labor. In Albania and Serbia, for example, attempts to measure the value of unpaid care work showed that women perform more than twice as much unpaid labour as men. Women in Albania spent over five hours per day on unpaid labour compared to just less than one hour by men.

Urbanization is a growing phenomenon in the Western Balkans with populations moving to the cities in search of better opportunities. This leads to the concentration of people and their wealth within certain geographical spaces. This move towards urbanization coupled with growing population and population density and compounded by poorly maintained and overstretched public infrastructure, which includes transport, energy, drainage systems and communications, has become an important risk driver. Cities are often located in fertile river basins, in hilly areas or near coastlines and characterized by high exposure to natural hazards. Tirana, the capital of Albania, for example, is situated in a mountainous area with significant likelihood of earthquakes and floods.

Early Warning Systems

Early warning is a major element of Disaster Risk Reduction (DRR). It decreases the death toll and reduces the economic and material impact of a disaster. The most effective early warning systems (EWS) involve the communities at risk from the design process and secure outreach to the poor and those on the margins of society. They ensure that women are included in the technology choices, design and outreach strategy of the early warning system, because maximizing accessibility to women and men alike is important. While Albania, Croatia, Montenegro and Serbia have

1 References to Kosovo shall be understood to be in the context of Security Council Resolution 1244 (1999).

Sistemi i paralajmërimit të hershëm i përqendruar te njeriu
People centered early warning system

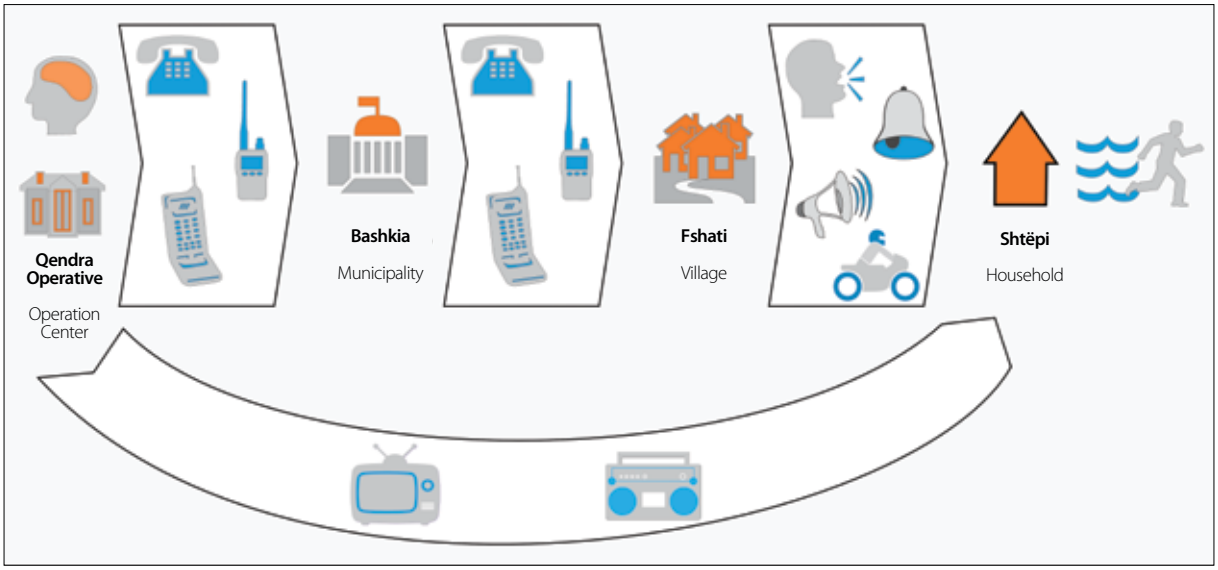

Sistemet e Paralajmërimit të Hershëm

Paralajmërimi i Hershëm është një element i rëndësishëm i Reduktimit te Rrezikut nga Fatkeqësitë. Ai zvogëlon numrin e vdekjeve si edhe ndikimin ekonomik dhe material të një fatkeqësie.
Sistemet me efektive te Paralajmërimit te Hershëm përfshijnë komunitetet në rrezik që nga procesi i projektimit dhe siguron mbulim të të varfëre dhe shtresave të tjera te ndjeshme të shoqërisë. Këto sisteme sigurohen që gratë te jene te përfshira ne zgjedhjet teknologjike, projektojnë dhe realizojnë strategjinë e mbulimit te sistemit të paralajmërimit te hershem, sepse maksimizimi i aksesit te grave dhe burrave ne nivel te barabarte është shume i rëndësishëm. Ndërsa Shqipëria, Kroacia, Mali i Zi dhe Serbia kane pasur mjaft investime ne sistemet e paralajmërimit te hershem, këto sistemi vuajnë nga funksionimi i tyre optimal ne praktike. Këto sisteme kanë qënë një eksperience e përzier me sistemet e paralajmërimit te hershem ne rajon, po shumica nuk kane pasur sukses sepse ato nuk kanë pasur njeriun ne qendër te tyre. Shtresat më të varfra dhe në nevojë te shoqërisë, te cilat janë më shume te ekspozuara ndaj rrezikut dhe goditjes së tij më të fortë, kryesisht nuk janë përfshire në planifikimin për sistemet e paralajmërimit dhe mbulimin. Sistemet e komunikimit te fatkeqësive kërkojnë përmirësime dhe duhet komunitetet lokale të kene një nivel me të larte ndërgjegjësimi për rreziqet potenciale si edhe njohuri lidhur me hapat që duhen ndërmarrë ne rast fatkeqësie.

invested extensively in DRR early warning systems, these systems do not function optimally in practice. There has been a mixed experience with early warning systems in the region but most fail because they are not people centered. The poorest and those at the margins of society, who are most at risk and the hardest hit, have mostly not been included in the planning for EWS and outreach. Disaster communication systems call for improvement and local communities require greater awareness of the potential hazards as well as know-how on what to do in the event of a disaster.

Key recommendations

1. **Development should be safeguarded against risks**. Development that fails to consider the risks at the outset is endangered by hazards that are likely to result in recurring disasters that will affect the lives, health, welfare and rights of people. Investments should be safeguarded from the start by planning and implementation based on concrete knowledge of the pertinent risks.
2. **Disaster Risk Reduction strategies should highlight the central role of people, not only as victims/survivors of disasters but also as agents of change**. The lack of risk management contributes strongly to physical hazards becoming disasters and there-

Rekomandimet kryesore

1. **Zhvillimi duhet të mbrohet nga rreziqet**. Zhvillimi që dështon të marr në konsiderate rreziqet ne fillesat e tyre kërcënohet nga rreziqe të cilat mund të rezultojnë ne fatkeqësi qe përsëriten te cilat do te ndikojnë ne jetën, mirëqenien dhe te drejtat e njerëzve. Investimet duhet të mbrohen që në fillim nga planifikimi dhe zbatimi i bazuar në njohuritë konkrete për rreziqet përkatëse.
2. **Strategjitë e Reduktimit të Rrezikut të Fatkeqesive duhet të theksojnë rolin kryesor të njerëzve, jo vetëm si viktima/të mbijetuar nga fatkeqësitë por edhe si agjentë të ndryshimit.** Mungesa e menaxhimit të rrezikut kontribuon fuqishëm qe rreziqet fizike te kthehen ne fatkeqësi dhe kryesisht ne një produkt te mosveprimit njerëzor. Nuk ka te bëjë vetëm ne rreziqet, po edhe me ndërveprimin njerëzor dhe mënyrën sesi ky mundet ose jo te ndihmoj ne kthimin e tyre ne fatkeqësi. Kjo do te thotë se njerëzit mund te ndikojnë ne probabilitetin dhe intensitetin e rreziqeve nëpërmjet zgjedhjeve te tyre (te vendbanimeve, përdorimin e mjediseve te tyre natyrale, etj), por duhet gjithashtu te investohet ne ndertimin e kapacitetin dhe aftësive ripërtëritëse.
3. **Përgatitja e strategjive të ndërhyrjeve dhe të Reduktimit të Rrezikut të fatkeqësive duhet te realizohet *nga* njerëzit dhe *për* njerëzit.** 'Për njerëzit' kërkon mbrojtjen kundër rreziqeve dhe "nga njerëzit" nënkupton fuqizimin e tyre me qellim qe ata te bëhen agjente te ndryshimit dhe te jene aktore te informuar dhe te përgjegjshëm. Qytetaret e informuar, të fuqizuar, aktive dhe të përgjegjshëm janë asetet me te mira qe mund te ketë një vend kur flitet për zbatimin e një programi të Zhvillimit Njerëzor të informuar për rrezikun. Qytetaret dhe komunitetet e fuqizuara dhe te informuara mund të bëjnë zgjedhjet me te mira përsa i përket nivelit te pranueshëm te rrezikut.
4. **Koha, hapësira dhe paparashikueshmeria janë pjese te ndërlikuara te kuadrit te Zhvillimit njerëzor te informuar për riskun dhe me njohuri për ndryshimet klimatike.** Ndërsa analiza hapësinore e bazuar ne afatet kohore historike është e rëndësishme për fore essentially a product of human inaction. It is not just about hazards, but also about human interaction and how this may or may not help, which turn them into disasters. This means that people can influence the likelihood and intensity of risks through their choices (of settlement, use of their natural environment etc.), but also invest in capacity building and resilience.
3. **Development interventions and Disaster Risk Reduction strategies should be carried out both for the people and by people**. 'For people' requires protection against risks and 'by people' means empowering them so that they can become agents of change, informed and responsible stakeholders. Informed, empowered, active and responsible citizens are the best asset a country can have when it comes to implementing a risk-informed Human Development agenda. Empowered and informed citizens and communities can make better choices about the level of acceptable risks.
4. **Time, space and unpredictability are intricate parts of a risk-informed, climate smart Human Development framework**. While spatial analysis based on historical timelines is key to understanding the occurrence of hazards at different locations in the region, future risk patterns induced by climate change need to be taken into consideration for long-term planning purposes. Climate change is likely to produce more frequent, unpredictable and intense disasters as well as new patterns of risks. In the future, significant changes in precipitation and temperature are expected.
5. **The main component of the paradigm shift is the ability of policymakers to focus on prevention**. Preventive planning is still a challenge. With limited budgets and the pressures of short-term mandates and immediate priorities, politicians rarely spend resources on prevention. When there is no imminent hazard on the horizon the tendency is to let their guards down and wait to react to another set of emergencies.
6. **Commitment is needed to generate new data and new knowledge and use evidence to plan.** Intangible damage, such as

te kuptuar shfaqjen e rreziqeve ne vende te ndryshme te rajonit, modelet e ardhshme te rrezikut të imponuara nga ndryshimet klimatike duhet te merren ne konsiderate ne funksion te planifikimeve afat gjata. Ndryshimet klimatike kane gjasa të sjellin fatkeqësi me te shpeshta, te paparashikueshme dhe intensive si edhe modele te reja te riskut. Në të ardhmen, pritet te ketë ndryshime te rëndësishme të reshjeve dhe temperaturave.

5. **Komponenti kryesor i zhvendosjes se paradigmës është aftësia e politikberesve për t'u fokusuar tek parandalimi**. Ende, planifikimi parandalues mbetet një sfide. Ne kushtet e buxheteve te kufizuara dhe presionit të mandateve afat shkurtër dhe prioriteteve imediate, politikanet rrallë shpenzojnë për parandalimin. Kur nuk shihet ndonjë rrezik urgjent në horizont, tendenca është që të ulin gatishmërinë dhe te pritet për te reaguar ne rast te një emergjence tjetër.
6. **Angazhimi është i nevojshëm për t**ë **gjeneruar t**ë **dhëna dhe njohuri te reja dhe për te përdorur evidencat për planifikim.** Dëmi jo material,si humbja e mundësive për arsimim kur shkollat janë mbyllur ose rritja e masës se punës së papaguar te grave te cilat duhet te angazhohen me shume ne përkujdesjen për fëmijët e tyre, duhet te konsiderohet si element i ekuacionit te kostos te fatkeqësive. Kalimi tek zhvillimi i informuar për rrezikun ne vend te një reagimi emergjent kërkon gjithashtu lloje te reja të të dhënave sasiore te cilat lidhen me ekspozimin hapësinor dhe dobësitë socioekonomike.
7. **Grupet e rrezikuara kane nevoje për zgjidhje te përballueshme dhe mundësi me te mira për mbrojtjen e tyre nga rreziqet.** Me qellim ruajtjen e shtresave të dobeta të popullsisë dhe shoqërisë civile, qeveritë ne rajon dhe sektori privat duhet te rrisin mekanizmat e tyre mbrojtës për te siguruar një mbulim te përshtatshëm dhe te njëjte. Kjo përfshin, midis te tjerave, shërbimet sociale, skemat e sigurimit, aksesin ne shërbime, mbrojtjen sociale dhe infrastrukture te sigurt.
8. **Strukturat dhe mekanizmat e qeverisjes s**ë **duhur duhet t**ë **jen**ë **funksionale p**ë**r t**ë **mbështetur Zhvillimin Njerëzor t**ë **informuar për rrezikun.** Strukturat e përshtatshme,

the loss of opportunities for education when schools are closed or increases on unpaid labor by women who need to engage more in caring for their dependents, need to come into the equation on the cost of disasters. Shifting to risk-informed development instead of a reactive emergency response also requires new types of quantitative data that have to do with spatial exposure and socioeconomic vulnerabilities.

7. **Vulnerable groups need to have affordable solutions and better opportunities to protect themselves against risks**. To protect the vulnerable population and civil society, governments in the region and the private sector need to boost their protective mechanisms to ensure adequate and equal coverage. This includes, among others, social services, insurance schemes, access to services, social protection and safe infrastructure.
8. **Appropriate governance structures and mechanisms have to be in place to support risk-informed Human Development**. Appropriate structures, such as institutional mechanisms, laws and their enforcement, capacities and budgets, are already available in the region but need reinforcement and strengthening. Risk reduction strategies also need to go beyond the responsibility of security agencies in charge of emergency response through incorporation into the responsibility of all government bodies.
9. **The Western Balkans countries need to adhere to their global commitments**. Commitments made by countries of the region to the Sustainable Development Goals, the Sendai Framework, the Paris Agreement (COP 21) and the upcoming World Humanitarian Summit need to be honored. These commitments now need to be localized and national action plans be developed, implemented, monitored and communicated to the wider public.

si mekanizmat institucionale, ligjet dhe zbatimi i tyre, kapacitetet dhe fondet, në rajon kane nevoje te përforcohen dhe të vihen në zbatim. Strategjitë për reduktimin e rrezikut duhet gjithashtu te shkojnë përtej përgjegjësive te agjencive te sigurimit qe mbajnë përgjegjësi për reagimin ne rast emergjencash nëpërmjet përfshirjes në përgjegjësite e gjithë organeve te qeverise.

9. **Vendet e Ballkanit perëndimor duhet t'i përmbahen angazhimeve te tyre globale.** Angazhimet e bëra nga vendet e rajonit ne lidhje me Objektivat e Zhvillimit te Qëndrueshëm, Kuadrin Sendai, Marrëveshjen e Parisit dhe Samitin e ardhshëm botëror Humanitar duhet te respektohen. Këto angazhime duhet te përkthehen në detyrime vendore dhe planet kombëtare të veprimit duhet te përgatiten, zbatohen, monitorohen dhe t'i komunikohen publikut të gjerë.

Empowered lives. Resilient nations.

United Nations Development Programme - Albania Office
"Skenderbej" Street,
Gurten Building, 2nd Floor,
Tirana, Albania

Tel.: +355 (4) 2250 205, 2250 224, 2250 234
Fax: +355 (4) 2250 286, 2250 289
E-mail: registry.al@undp.org
www.al.undp.org